

О. В. Захаров,
юрист, м. Київ

Підвідомчість скарг на бездіяльність органів прокуратури щодо розгляду і вирішення заяв про злочини

Наразі на розгляді у Конституційному Суді України перебуває конституційне звернення, в якому громадянином – суб'єктом права на конституційне звернення ставиться питання про офіційне тлумачення ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) та інших в контексті нижчезазначеної проблеми. Звертаючись до прокуратури із заявою, в якій – на думку заявника – містяться дані про вчинення злочину, громадянин в результаті не отримує від неї жодної відповіді. Постає питання, до підвідомчості якого суду – кримінального чи адміністративного – належить розгляд скарг на бездіяльність прокуратури?

Проблема, поставлена в конституційному зверненні, полягає у тому, що бездіяльність посадових осіб прокуратури є очевидно пов'язаною із кримінальним судочинством, що, своєю чергою, не дає підстав вбачати в цих випадках наявність адміністративного спору. З іншого боку, як часто вважають, ст. 236 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК) прямо не передбачає можливості оскаржити саме бездіяльність прокурора.

1. Формулювання ч. 2 ст. 236 КПК не дає підстави вважати, ніби Кодекс не передбачає порядку оскарження бездіяльності і рішень прокурора, а, натомість, регламентує лише порядок оскарження його дій. Саме такий підхід для обґрунтування підвідомчості скарг на бездіяльність прокурора адміністративним судам обрав Вищий адміністративний суд України у справі № К-17343/07 (ухвала суду від 9 вересня 2009 р.).

Аналогічна позиція викладена в **ухвалі Вищого адміністративного суду України від 25 лютого 2009 р. у справі № К-16426/07 «Про визнання неправомірними дій прокурора»:**

«Слід зазначити, що кримінальне судочинство – це врегульований нормами КПК України порядок діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду (судді) щодо порушення, розслідування, розгляду і вирішення кримінальних справ, а також інших учасників кримінального процесу – підозрюваних, обвинувачених, підсуд-

них, потерпілих, цивільних позивачів і відповідачів, їх представників та інших осіб з метою захисту їх конституційних прав, свобод та законних інтересів.

Захист прав і свобод людини не може бути надійним без надання їй можливості при розслідуванні кримінальної справи оскаржити до суду окремі процесуальні акти, дії чи бездіяльність органів дізнання, досудового слідства і прокуратури. Але таке оскарження може здійснюватись тільки в порядку, встановленому КПК України, оскільки діяльність посадових осіб, як і діяльність суду, має свої особливості й не належить до управлінської сфери, а отже, не може бути предметом оскарження в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства.

Однак чинним кримінально-процесуальним законодавством не передбачено можливості оскаржити рішення органів дізнання, досудового слідства і прокуратури стосовно порушення чи відмови у порушенні кримінальної справи, якщо таке рішення не було винесено в порядку, встановленому КПК України.

Таким чином, невнесення компетентним органом за заявою особи про порушення кримінальної справи жодного з рішень, передбачених ст. 97 КПК України, позбавляє особу можливості оскаржити таке рішення відповідно до правил, встановлених кримінально-процесуальним законодавством, і обмежує її право на судовий захист».

Вважаємо, що така правова позиція не повною мірою ґрунтується на чинному законодавстві.

Загальний припис ст. 236 КПК щодо можливості оскарження дій прокурора до суду слід тлумачити в системному зв'язку із іншими положеннями цього Кодексу, який не містить обмежень щодо оскарження всіх або окремих дій, рішень чи бездіяльності прокурора (на відміну від Цивільного процесуального та Господарського процесуального кодексів, в яких є обмежувальні норми щодо оскарження ухвал суду лише у прямо передбачених відповідним кодексом випадках). На нашу думку, враховуючи відсутність аналогічного застереження у КПК і беручи до уваги ст. ст. 19 і

55 Конституції України, немає підстав для обмеження права на оскарження дій, рішень чи бездіяльності прокурора, якщо таке обмеження прямо не зазначене у КПК. Конституційний Суд України висловив правову позицію щодо порядку оскарження рішень, дій і бездіяльності органів дізнання, досудового слідства і прокуратури в рішенні від 23 травня 2001 р. № 6-рп/2001 (п. 4.2), в якому:

встановив, що судовому оскарженню підлягають не тільки акти і дії, **але і бездіяльність** зазначених органів;

обгрунтував, що процесуальний закон, який встановлював порядок оскарження дій і рішень органів державної влади в сфері управлінської діяльності (на той час – глава 31-А ЦПК УРСР), не застосовується до цих дій та рішень, оскільки **діяльність зазначених осіб не є управлінською**, а відповідні скарги підлягають розгляду за КПК України.

Як вже зазначалося, Суд дійшов висновку, що відповідно до ст. 1 КПК, діяльність органів дізнання, досудового слідства і прокуратури, суду щодо порядку провадження у кримінальних справах регламентується цим Кодексом. Кримінальне судочинство – це врегульований нормами КПК України порядок діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду (судді) щодо порушення, розслідування, розгляду і вирішення кримінальних справ, а також діяльність інших учасників кримінального процесу – підозрюваних, обвинувачених, підсудних, потерпілих, цивільних позивачів і відповідачів, їх представників та інших осіб з метою захисту їх конституційних прав, свобод та законних інтересів.

Захист прав і свобод людини не може бути надійним без надання їй можливості при розслідуванні кримінальної справи оскаржити до суду **окремі процесуальні акти, дії чи бездіяльність органів дізнання, досудового слідства і прокуратури**. Але таке оскарження може здійснюватись лише у порядку, встановленому КПК України, оскільки діяльність посадових осіб, як і діяльність суду, має свої особливості, **не належить до управлінської сфери** і не може бути предметом оскарження в порядку, визначеному главою 31-А ЦПК.

2. В разі оскарження бездіяльності прокурора суб'єкт оскарження вказує у скарзі, які саме дії, на його думку, прокурор був зобов'язаний вчинити, і якщо ці дії передбачені ст. 97 КПК, то спір передбачає оцінку дій та бездіяльності прокурора саме на предмет відповідності правилам, які регулюють провадження по кримінальній справі. Визначення порядку провадження у кримінальних справах є завданням не КАС України, а саме КПК України. При цьому термін «визначення порядку провадження» слід тлумачити, на нашу думку, як

процес, що включає прийняття не тільки нормативних актів, але й і актів індивідуальної дії. Наше твердження ґрунтується на позиції, висловленій в окремій думці суддею Конституційного Суду України В. М. Кампом, доданий ним до рішення Конституційного Суду України **від 3 грудня 2008 р. № 27-рп/2008** (справа про повноваження Держфінпослуг щодо нагляду за страховою діяльністю). Зокрема, у цій окремій думці зазначено, що регулювання певної діяльності (в контексті рішення – страхової діяльності) включає як видання нормативних актів, так і нагляд за їх дотриманням.

Вбачається, що наявні усі підстави для поширення цього висновку на ухвали суду, про підвідомчість яких ставиться питання у розглядуваному нами у цій статті конституційному зверненні. Вважаємо, що ухвала суду, якою суд зобов'язує прокурора винести рішення в порядку ст. ст. 98, 99 КПК, розглядає це рішення як акт індивідуальної дії, а винесення таких актів охоплюється поняттям «визначення порядку провадження у кримінальній справі». З огляду на це, зазначені ухвали підлягають винесенню згідно з вимогами КПК України.

Дійсно, якщо приймається нормативний акт, який встановлює правило провадження у кримінальних справах багаторазового застосування, то цей акт визначає порядок провадження у кримінальних справах. У той же час правильним буде й твердження про те, що суд, задовольняючи скаргу суб'єкта оскарження на бездіяльність прокурора, застосовує до встановлених в ході судового розгляду обставин норми ст. 97 КПК, і – шляхом їх тлумачення – вказує, яким чином належало діяти прокурору, так само визначаючи порядок провадження у даній кримінальній справі.

Також слід зазначити, що предметом оскарження будуть **не тільки бездіяльність, але також і дії прокурора** з перевірки і вирішення подальшої долі звернення громадянина, адже, починаючи з моменту прийняття заяви на особистому прийомі, цей процес вважається розпочатим, а предметом спору буде увесь комплекс дій і бездіяльності в межах цього процесу, терміни і порядок здійснення окремих дій (зокрема, прийняття рішення і повідомлення про нього суб'єкта оскарження) суб'єктом владних повноважень. Дійсно, предметом скарг, про які йдеться у конституційному зверненні, не є незгода із тим, що прокурор (чи інша особа, зазначена в ч. 1 ст. 97 КПК) не оформив прийняте рішення за заявою суб'єкта оскарження. Між тим саме на цих міркуваннях Вищий адміністративний суд України обгрунтовує підвідомчість цієї категорії публічно-правових спорів саме адміністративним судам.

Висновок. Вирішуючи питання, поставлене у конституційному зверненні, доцільно звернути

увагу на п. 1 ч. 1 ст. 3 КАСУ, де зазначено, що справа адміністративної юрисдикції (адміністративна справа) – це переданий на вирішення адміністративного суду **публічно-правовий спір**, у якому хоча б однією зі сторін є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа або інший суб'єкт, який здійснює владні управлінські функції на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Враховуючи це, тлумачити п. 2 ч. 2 ст. 17 КАСУ необхідно в контексті конституційного звернення, виходячи з того, який **характер має публічно-правовий спір** суб'єкта оскарження із суб'єктом владних повноважень. Якщо зі скарги вбачається, що суб'єкт оскарження не погоджується з тим, що суб'єкт владних повноважень неправильно застосував норми ст. 97 КПК (зокрема, не прийняв одне із трьох передбачених цією статтею процесуальних рішень у встановлений нею строк), то такий публічно-правовий спір буде мати характер спору, який вирішується у порядку кримінального судочинства, оскільки, згідно зі ст. 1 КПК, визначення порядку провадження саме у кримінальних справах (а не адміністративних) є завданням цього Кодексу, у тому числі і ст. 97, з приводу невиконання вимог якої виник публічно правовий спір. Отже, до таких скарг КАСУ не може бути застосований в силу п. 2 ч. 2 ст. 17 КАСУ, а, натомість, підлягає застосуванню ст. 236 КПК. Згідно із цією статтею, дії прокурора може бути оскаржено до суду. При цьому у ст. 32 КПК під терміном «суд» у КПК розуміється суд, який здійснює розгляд кримінальних справ.

Водночас, якщо зі скарги вбачається, що суб'єкт оскарження не погоджується із тим, що прокурор не виконав вимоги іншого нормативно-правового акта, яким не встановлюється порядок провадження у кримінальних справах (наприклад, Закон України «Про звернення громадян»), то такий публічно-правовий спір не може вирішуватись у порядку кримінального судочинства, а, отже, виключити його з підвідомчості адміністративних судів, відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 17 КАСУ немає підстав.

Таким чином, вирішення питання про поширення п. 2 ч. 2 ст. 17 КАСУ на кожен окремо взяту скаргу залежить від предмета публічно-правового спору між суб'єктом владних повноважень і суб'єктом оскарження.

Найкращим вирішенням проблеми *de lege ferenda* було б встановлення такого порядку реєстрації звернень до прокуратури та інших органів, зазначених у ч.1 ст. 97 КПК, за яким прокурор чи відповідна посадова особа не мав би права приймати рішення щодо порядку розгляду звернення: в порядку Закону України «Про звернення громадян» чи в порядку ст. 97 КПК. Натомість,

сам би громадянин у зверненні зазначав, в якому порядку – адміністративному чи кримінально-процесуальному – його звернення він просить вирішити. Саме у такий спосіб побудована робота місцевих судів, де питання про розподіл позовів на цивільні та адміністративні віднесено на розсуд позивача. Натомість, п. 2.2 Інструкції про порядок розгляду і вирішення звернень та особистого прийому в органах прокуратури України, затвердженої Наказом Генерального прокурора України від 28 грудня 2005 р. № 9гн встановлює протилежне правило: *заяви та повідомлення про вчинений злочин або той, що готується, розглядаються в порядку, передбаченому законодавством, і обліковуються у звіті за ф. 2-Є. Зареєстровані як звернення громадян, за наслідками перевірки яких прийнято рішення відповідно до ст. 97 КПК, виключаються з обліку звернень та реєструються у книзі обліку заяв і повідомлень про злочини.*

При цьому, не будучи зобов'язаним реєструвати заяву громадянина в порядку, передбаченому для заяв про злочини, прокурор не позбавлений права вирішити цю заяву в порядку ст. 97 КПК. В такому випадку вирішенню в порядку КПК підлягають і заяви, які в якості приводу для порушення кримінальної справи, за тим же КПК, не реєструються. В таких умовах, як видається, складно вести контроль за якістю і дотриманням строків перевірки заяв про злочини.

Цікаво, що у справі К-3679/07 прокуратура наполягала на тому, що десятиденний строк, відведений ст. 97 КПК на розгляд заяви про злочин, починає свій перебіг не з дня реєстрації заяви громадянина на особистому прийомі в прокуратурі, а з моменту реєстрації такої заяви в книзі обліку заяв та повідомлень про злочини. А така реєстрація – із одночасним зняттям заяви з реєстрації як звернення громадянина в порядку п. 2.2. цитованої вище Інструкції, відбувається за одноосібним рішенням прокурора, на яке заявник не має права впливати, яке не підлягає обговоренню і про яке заявника навіть не зобов'язані повідомити. Безумовно, за таких обставин право особи звернутися із заявою про злочин стає не абсолютним і залежить від думки прокурора з цього приводу.

Як бачимо, в разі надходження до прокуратури заяви, яка містить достатньо даних про ознаки злочину, в законодавстві відсутні ефективні правові засоби примусити працівника прокуратури зареєструвати її не як звернення, а саме в якості заяви про злочин. Закон обмежує процесуальну правосуб'єктність заявника визначати правову природу власної заяви, залишаючи рішення про те, чи є така заява заявою про злочин в контексті ст.ст. 94 і 97 КПК, тільки в межах компетенції органів прокуратури.